

Interculturele spiegel

Amerikaanse studenten in Berlijn

Achtergrond - 1 februari 2003

(13 maart 2003) Als coördinerend directeur van diverse Amerikaanse studieprogramma's aan de [Freie Universität](#) te Berlijn (FU) heb ik dagelijks te maken met het academische en meer persoonlijke wel en wee van Amerikaanse studenten in de Duitse hoofdstad. Ik kom dan ook veel in aanraking met hun reactie op de Duitse c.q. Europese samenleving, politiek en cultuur.

Sinds vele jaren geldt een [studieverblijf in het buitenland](#) (*study abroad*) voor veel Amerikaanse studenten als een van de meest aantrekkelijke aspecten van de zogenaamde *undergraduate* opleiding. Globaal gezien is het aantal studenten, variërend in leeftijd van 19 tot 22 jaar, dat hiervan gebruik maakt echter relatief gering. Dit heeft te maken met de aanzienlijke kosten die met een dergelijk internationaal academisch avontuur gepaard gaan en met de aarzeling bij velen om familie, vrienden en vaak ook nog een studentenjob in de steek te laten voor een semester of een jaar overzee. En dan is er natuurlijk de 'interculturele drempelvrees'. Ofschoon de Verenigde Staten een immigratieland bij uitstek zijn, en dus eigenlijk gewend aan een vrij groot cultureel pluralisme in eigen huis, worden de Amerikaanse samenleving en mentaliteit ook gekenmerkt door een opvallend soort isolationisme, een afzondering van de rest van de wereld. Dit maakt het de Amerikaanse student die zich in een dergelijk overzees avontuur stort niet bepaald gemakkelijker.

Duitse afkomst

Het is opvallend dat een aantal deelnemers duidelijk voor studie in Duitsland heeft gekozen omdat ze van Duitse afkomst zijn. Onder de studenten in het momenteel lopende voorjaarsprogramma van de University of North Carolina at Chapel Hill vindt men bijvoorbeeld achternamen zoals Gierisch, Koethe, Sauer, Zahren en Klein. Soms zijn de eigen ouders of de grootouders vanuit Duitsland

naar de VS geëmigreerd, vaker liggen de Duitse wortels echter nog verder in het verleden. Het zoeken naar de eigen *roots* speelt dus duidelijk een rol bij een aantal studenten. Sommigen hebben zodoende thuis in de VS al iets van de Duitse taal opgepikt, hetgeen wederom van nut is na aankomst in Berlijn.

De studenten komen vrijwel altijd met een reeks min of meer stereotype verwachtingen en veronderstellingen over Duitsland naar Berlijn, variërend van "Ordnung muss sein" en *Pünktlichkeit* tot autoritaire overblijfsels, intellectuele *Gründlichkeit* en oude cultuur. Als onderdeel van het programma lezen de studenten twee boeken die bij de beoordeling van de Duitse c.q. Europese samenleving en cultuur, en hun relatie tot de Amerikaanse, vaak onontbeerlijk blijken: 'Germany: Unraveling an Enigma' van Greg Nees en 'Not Like Us: How Europeans have loved, hated, and transformed American culture since World War II' van Richard Pells. Deze literatuur heeft zowel een verklarend als ook relativerend effect, zodat sommige af en toe wat vreemdsoortige generalisaties (ten dele afkomstig uit Hollywood en de diverse televisiestudio's in de VS) tegengewerkt kunnen worden en een subtieler en genuanceerder begrip voor de verschillen en overeenkomsten tussen Duitsland/Europa en de VS ontstaat.

Cultuurschok

De ontdekking van diverse Duitse en Europese realiteiten gaat gepaard met een uiterst fundamenteel aspect van de overzeese studie-ervaring: gewild of ongewild kijkt iedere deelnemer tenminste vier maanden lang in een interculturele spiegel. Veel studenten vertellen mij tegen het einde van het semester dat ze eigenlijk nog meer over hun eigen samenleving, cultuur en identiteit hebben ontdekt dan over Duitsland of Europa. Soms is dat een plezierige en interessante ervaring, maar vaak gaat het ook gepaard met een zekere *culture shock*. Er zijn studenten die een soort Amerikaanse *Trotzidentität* aan de dag leggen wanneer ze het gevoel hebben onder een Duits-Europese historische en culturele vloedgolf te worden bedolven. Het is een culturele en intellectuele zelfverdediging tegenover al dat antieke, geraffineerde, sprookjesachtige of ondoorgrondelijke in *Old Europe*. Dit is natuurlijk een bekend verschijnsel: het oude Europa tegenover het jonge, vaak a-historische Amerika. Gaandeweg leren de studenten dat ze deel vormen van een reeds diepgewortelde interculturele transatlantische relatie, en dit inzicht is bijzonder verrijkend.

Het is echter merkwaardig dat diezelfde studenten óók ontdekken dat Duitsland en Europa op velerlei wijze op Amerika zijn gaan lijken. Van *fast food* en mode tot bioscoop, van televisieprogramma's tot wijdverbreid Engels op straat in een stad als Berlijn: telkens weer hoor ik geluiden, bijna van teleurstelling, dat Europa toch erg op Amerika lijkt. Hier komt dus een deels gefantaseerde reeks verwachtingen

met betrekking tot een *Old Europe* in aanvaring met de moderne Duitse en Europese realiteit. Daar komt dan nog bij dat sommige aspecten van dat moderne Duitsland en Europa duidelijk superieur overkomen in vergelijking met Amerikaanse toestanden. Bijvoorbeeld het uitstekende openbaar vervoer, een geringere criminaliteit, het meer milieubewuste gedrag van de mensen en de alles bij elkaar toch nog goed functionerende welvaartsstaat (inclusief gezondheidszorg voor allen).

Dilemma

Een vrijwel onoverkomelijk dilemma bij deze studieprogramma's is wat men een tendens tot gettovorming zou kunnen noemen, d.w.z. het feit dat de studenten een volslagen eigen programma met daarbij behorende *field-trips* afwerken binnen de muren van de Freie Universität, zonder dat ze echt de mogelijkheid tot diepere deelname aan en integratie in het universitaire, laat staan het maatschappelijke, leven kunnen ontwikkelen. Wel wordt gepoogd, via *Gastfamilien* en een regelmatige *Stammtisch* met enige FU-studenten, hier verbetering in te brengen, maar het blijft toch vaak een onopgelost probleem. En natuurlijk is er wederom de nodige drempelvrees onder veel studenten die hen ervan weerhoudt zich met meer moed in een intercultureel avontuur te storten. Het is dus tenslotte ook een kwestie van persoonlijke motivatie en durf.

De huidige *Verstimmungen* tussen de VS en Duitsland hebben uiteraard hun uitwerking op deze Amerikaanse studieprogramma's niet gemist. Na een aanvankelijke teruggang in het aantal deelnemers na de aanslagen van 11 september 2001 trad een herstel op, maar de crisis rond Irak en de daarmee gepaard gaande spanningen tussen de VS en haar bondgenoten veroorzaken duidelijk weer nieuwe onzekerheden. De studenten worden dikwijls op deze crisis en de politiek van Bush aangesproken door Duitsers en andere Europeanen, hetgeen tot diverse reacties leidt. Diegenen die Bush niet ondersteunen zijn natuurlijk eerder bereid hun eigen kritiek te uiten en aan discussies deel te nemen, terwijl supporters van Bush óf openlijk partij kiezen (een minderheid) óf zich stil houden (vermoedelijk de meerderheid). Maar zelfs de studenten die bereid zijn het beleid van Bush te veroordelen voelen zich daarbij toch vaak niet op hun gemak, omdat hun instinct hen ingeeft dat het eigenlijk ook belangrijk is het eigen land op vreemde bodem te verdedigen en niet af te vallen. Deze diverse reacties komen ook duidelijk naar voren tijdens het gebruikelijke gesprek over Duits-Amerikaanse betrekkingen dat door elke deelnemersgroep in de loop van het semester op het Duitse *Auswärtige Amt* wordt gevoerd.

Tenslotte kan nog gewezen worden op het [Koffer-in-Berlin-Syndrom](#) waar vele studenten mee geconfronteerd worden na afloop van hun verblijf in de Duitse

hoofdstad. Met grote regelmaat ontvang ik e-mails van vroegere deelnemers waaruit een duidelijke 'heimwee' naar Berlijn blijkt. De studie-ervaring laat toch bij velen vrij diepe sporen achter, op de korte termijn althans versterkt door een *re-entry shock* die optreedt bij terugkeer in de VS. In zekere zin spelen daarbij echter ook weer min of meer *realitätsfremde* veronderstellingen (in de vorm van fantasierijke 'herinneringen') een rol. Maar het zijn desalniettemin *positive vibes* die de relatie tussen Duitsland en de VS in ieder geval momenteel goed kan gebruiken.

Dirk Verheyen heeft 25 jaar lang in de Verenigde Staten gewoond, gestudeerd en gewerkt, o.a. als hoogleraar in Los Angeles. Sinds 2000 is hij coördinerend directeur van diverse Amerikaanse studieprogramma's aan de Freie Universität in Berlijn.

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel: <https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/4085/interculturele-spiegel>